

*Богашко Олександр Леонідович
аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини*

УДК 351.82 (477.46)

Стратегічні перспективи регіональної економіки України

Постановка проблеми. В умовах розбудови Української держави як незалежної та рівноправної серед інших європейських держав, першочерговим завданням виступає формування відповідної стратегії економічного розвитку країни та її окремих регіонів.

Регіональний аспект у розвитку економіки країни врахований на вищому управлінському рівні. Так, у посланні Президента України до Верховної Ради України “Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 – 2004 роки” активна регіональна політика визнана важливим напрямком реалізації стратегії економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань соціально-економічного розвитку країни і регіонів розробляють провідні вітчизняні науковці: О.І.Амоша, В.Ф.Беседін, З.В.Герасимчук, М.І.Долішній, С.І.Дорогунцов, А.С.Музиченко, В.А.Поповкін, Д.М.Стеченко, М.Г.Чумаченко та інші. Однак, ще недостатньо репрезентовані в науковому відношенні теоретико-методичні основи розробки стратегії економічного розвитку регіону, невідпрацьовані основні положення регіональної політики, яка б сприяла широкому використанню стратегічного управління на практиці.

Формування цілей статті. В ході наукового дослідження було поставлено за мету досягнення наступних цілей:

- визначити сутність та головні напрями регіональної політики держави та безпосередньо регіонів; дослідити вплив регіональної політики на можливість застосування стратегічного управління територією;
- дати наукове пояснення терміну “стратегія” та обґрунтувати доцільність її використання в економічній практиці;

- розробити рекомендації щодо вибору місцевими адміністраціями оптимальної стратегії соціально-економічного розвитку.

Теоретичною та методологічною основою дослідження слугував системний підхід до аналізу теоретичних основ регіональної економіки викладених у працях класиків економічної теорії, сучасних монографіях зарубіжних і вітчизняних науковців.

Виклад основного матеріалу. Вдосконалення територіальної організації суспільства і, зокрема, забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку окремих регіонів в значній мірі залежить від державного регулювання цих процесів. Це вимагає розробки чітких орієнтирів регіональної політики держави.

Трансформація суспільно-економічної системи в Україні, особливо за період здобуття нею державної незалежності і самостійного управління соціально-економічним розвитком, вимагає всебічного аналізу та розробки глибоких наукових основ вдосконалення політики загальнодержавного та регіонального розвитку.

Аналіз наукової літератури та різних проектних розробок засвідчив, що на сьогодні не сформовано єдиних підходів до визначення суті, мети, та змісту регіональної політики держави, не визначено її зв'язку із загальнодержавною стратегією регіонального розвитку та стратегіями розвитку окремих регіонів.

“Під регіональною політикою – пише В.Симоненко, - слід розуміти, з одного боку, чітко опрацьовану в законодавчому аспекті практичну діяльність держави в усіх регіонах країни, а з другого, соціально-економічну політику, здійснювану на базі загальнодержавного законодавства самими регіонами для досягнення тих чи інших регіональних і місцевих цілей і завдань” [2, с.10].

Інші автори розглядають регіональну політику як засіб територіального вирівнювання соціально-економічного розвитку. “Метою ринково орієнтованої регіональної політики, - зазначають М.Кноглер і О.Секарев – є з одного боку, вирівнювання регіональних відмінностей і створення в регіонах однакових умов для конкуренції, а з іншого – максимальне використання регіональних переваг для подолання кризи і активізації внутрішніх джерел економічного зростання [7].

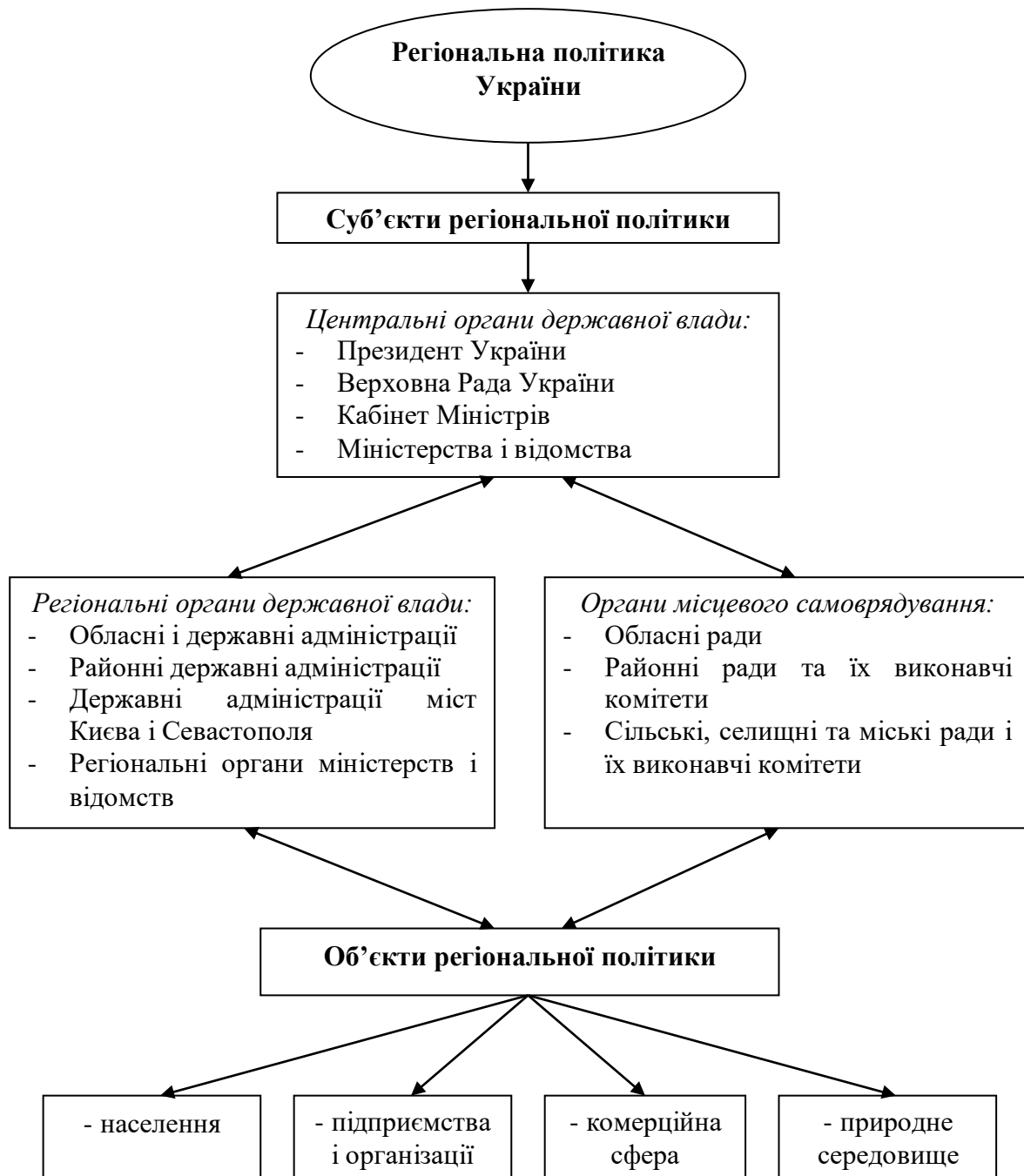
В проекті Концепції регіональної політики в Україні, розробленому Інститутом економіки промисловості НАН України, регіональна політика держави розглядається як “... дії держави, спрямовані на вирівнювання умов діяльності регіонів і їх результатів, ефективне використання регіональних ресурсів і можливостей, створення умов підвищення ефективності регіонів” [6].

В існуючій різноманітності тлумачень терміну “регіональна політика” слід приділити значну увагу таким поняттям, як “регіональний розвиток”, “потенціал регіону”, “пріоритети регіону”. На нашу думку, регіональна політика держави, передбачаючи економічний і соціальний розвиток країни, повинна бути спрямована, перш за все, на пропорційний та поступальний розвиток регіонів (областей). Цілі регіональної політики економічного зростання мають бути спрямовані на виконання головної мети розвитку регіону, а саме: створення умов для активізації внутрішніх джерел економічного росту регіону, використання природно-ресурсного, виробничо-технічного, трудового потенціалів для підвищення соціально-економічного статусу регіону, підвищення рівня життя та поліпшення умов життєдіяльності населення.

Вирішенню проблем регіонального розвитку був присвячений IV Пленум Співки економістів України з питань “Економічні і політичні аспекти глобалізації і регіоналізації (м. Київ, 20-21 квітня 2000 рік). Визначено, що регіоналізація економіки України вимагає прискореного розвитку малого і середнього сектора підприємництва, швидкого впровадження новітніх технологій у всіх галузях економіки, активізації інвестиційного процесу, кредитного та фондового ринку, страхової справи, удосконалення експортно-імпортової політики, реструктуризації економіки і досягнення високих темпів зростання [9, с.35].

Регіональна політика має два рівні. Перший – це політика держави по відношенню до регіонів (державна регіональна політика), другий – регіональна політика, здійснювана самими регіонами. Першу реалізують центральні органи державної влади, другу – органи місцевого самоврядування. Причому одне з головних завдань держави – саме створення необхідних умов для місцевих органів влади з метою ефективного управління регіональними процесами. Об’єктом

регіональної політики є весь спектр соціально-економічних процесів, що проходять на певній території. У сферу впливу регіональної політики потрапляють люди, природа, виробництво, і всі суспільні інститути, що забезпечують взаємодію між ними. Суб'єктами регіональної політики є центральні органи законодавчої і виконавчої влади, органи регіонального управління та місцевого самоврядування [12, с.364-365; 2, с.14-15; 11, с.24]. (Рис.1.1).

Більшість науковців, які займаються проблемами регіональної економіки, сходяться на думці, що у зв'язку з перехідним станом суспільства і країни

регіональна політика повинна бути тісно пов'язана з національним самовизначенням держави, її загальноекономічною і соціальною політикою. Тому в період трансформації взаємозв'язок загальнодержавної регіональної політики і безпосередньо політики регіонів, повинен бути тісним і ефективним. [9, с.35; 12, с.352; 4, с.78].

В даний час на практиці застосовуються дві системи управління економікою країни: галузева і територіальна, а також різні форми їх сполучення. Управління господарством здійснюється переважно за галузевим принципом, у відання регіонів передано більшість питань соціальної сфери. Однак на практиці коло завдань, які доводиться вирішувати територіальним органам влади і управління, набагато ширше. [4, с.333].

За таких умов перед державними органами місцевого самоврядування постає завдання поєднати цілі соціально-економічного розвитку території та розробити механізм їх виконання в залежності від фінансово-економічного стану регіону та його місця в національній економіці держави. Найоптимальнішим варіантом вирішення даного завдання є розробка стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

Поняття “стратегія” (з грецького – вести військо) тривалий час стосувалося лише воєнного мистецтва. Пізніше під стратегією стали розуміти і мистецтво керівництва суспільною, політичною боротьбою. [5, с.315].

В сучасній довідковій літературі під економічною стратегією розуміють довгострокові, найбільш принципові, важливі установки, вказівки, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств у відношенні виробництва, доходів і витрат, бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту [10].

Долішній М.І. відмічає, що “стратегія розвитку регіонів – надзвичайно специфічна категорія регіональної економіки: її змістом є не якась одна негайна дія із заздальгідь відомим результатом, а напрям дій і процесів, що повинен забезпечити зростання і зміцнення позицій господарського комплексу регіонів”. [2, с.36].

Стеченко Д.М. подає наступне визначення: “Стратегія – це система концептуальних положень про найефективніші напрями розвитку регіональних систем, розв’язання великих територіальних проблем і розміщення продуктивних сил країни. Стратегія регіонального розвитку повинна будуватися з урахуванням закономірностей соціально-економічного розвитку регіональних систем і країни в цілому. [13, с30].

Приймаючи наведені вище визначення, нами зроблена спроба уточнити зміст поняття “стратегія економічного розвитку регіону”. На нашу думку, стратегія економічного розвитку області – це строго визначений, документально відображений напрям економічного розвитку, який передбачає постановку конкретних цілей росту, шляхів їх досягнення, та зорієнтований на значне покращення соціально-економічного статусу області в перспективі.

В Україні нараховується 24 області та АР Крим, які є своєрідними, несхожими одно на одну, які мають різні перспективи розвитку залежно від природних умов, структури господарства, ступеня концентрації промисловості. За таких умов постає потреба в розробці власної для кожної області стратегії економічного розвитку. В залежності від загальнодержавних інтересів та виходячи із власних фінансових можливостей, природних, виробничих, трудових та інших ресурсів вибирається одна із таких базових стратегій подальшого функціонування областей, які є ефективними при відповідних умовах. [5, с.321; 3 с.64]:

- глобальна стратегія – орієнтована на максимально можливе використання всіх наявних резервів області (власних і залучених). Спрямована на зростання регіональної ролі даної області у державі. Ця стратегія є найефективнішою та сприяє зростанню обсягів виробництва, прибутковості та фінансового потенціалу регіону.
- диверсифікована стратегія передбачає виокремлення однієї із стратегічних груп чи задач і реалізується в якнайповнішій мірі з метою покращення ситуації не тільки в даній області, але і в сусідніх. Дану стратегію можна використовувати в суміжних областях, які не досить різко відрізняються своїм природно-ресурсним потенціалом та спеціалізацією господарства.

- унікальна стратегія розробляється для вирішення цілком нового соціально поставленого суспільством чи органами державного управління для даної області завдання. Ефективність реалізації такої стратегії залежить, по-перше, від вдалого вибору такого завдання, і по-друге, від системи зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливатимуть на його впровадження;
- проміжна стратегія - це стратегія, яка базується на реконструктивних заходах косметичного характеру. Вона здатна сприяти вирішенню короткотермінових, поточних проблем, та не матиме успіху в довгостроковій перспективі;
- локальна стратегія – напрям розвитку, що передбачає використання лише місцевих ресурсів та резервів і спрямований на виживання області як системи (політичної, економічної, соціальної тощо). Дана стратегія є захисною стратегією і передбачає здійснення комплексу заходів, що забезпечують вихід області з кризового стану.

На нашу думку, найкращим варіантом обрання напряму економічного росту області є вибір стратегії першого типу – глобальної стратегії. Вона передбачає всебічний розвиток обласного регіону на засадах сталості, стабільності у досягненні прогресу.

Базові стратегії передбачають загальний напрям діяльності відповідно до наявних в регіоні природного, виробничого, трудового потенціалів. Однак обов'язковим є ще й врахування рівня розвитку області. Об'єктивні відмінності областей України вимагають диференційованих підходів до розробки стратегій їх економічного розвитку.

Вченими-регіоналістами розроблені різні підходи до класифікації регіонів відповідно до їх соціально-економічного стану. Загальноприйнятим є поділ на такі види: регіони високого рівня розвитку, середнього та низького. Враховуючи такий поділ науковцями запропоновано наступні альтернативні варіанти функціональних стратегій [1, с.277; 8, с.24]:

Для регіонів, які мають високий ступінь розвитку:

- Стратегія переходу на засади сталого розвитку регіону.

Передбачає реформи у соціальній, економічній та екологічній сферах на основі збалансування їх розвитку. В регіоні на основі врахування та взаємоузгодження загальнодержавних та регіональних інтересів іде вибір пріоритетних напрямків розвитку, нарощування існуючих виробничих потужностей.

- Стратегія диверсифікації структури зайнятості.

Передбачає зміну структури зайнятості за рахунок нових сфер діяльності. В основу переорієнтації лягають принципи наукоємності продукції, конкурентноздатності, раціонального використання всіх видів ресурсів. Стратегія підвищення рівня відкритості економіки.

Дану стратегію можуть обирати регіони, специфіка розміщення продуктивних сил у яких вимагає завершення відтворювальних процесів за межами регіону з причин відсутності власних можливостей завершити ці цикли у межах своєї території.

Для регіонів, які мають середній ступінь розвитку:

- Стратегія вертикальної та горизонтальної інтеграції – це така стратегія, яка орієнтована на максимально можливе раціональне використання всіх наявних ресурсів регіону, які спрямовані на зростання міжрегіональної ваги того чи іншого регіону в державі та відстоювання позицій його на завойованих міжнародних ринках.

- Стратегія нарощення виробничого потенціалу.

Зважаючи на те, що в умовах перехідної економіки зовнішнє середовище є досить динамічним, деякі складові елементи потенціалу регіону перестають відповідати вимогам сьогодення. Це викликає необхідність вкладення додаткових коштів в оновлення технічної бази, підвищення рівня технології і організації виробництва, оновлення соціальної інфраструктури і т.д.

Регіонам, які мають низький рівень розвитку доцільно використовувати такі види стратегій:

- Відсікання зайвого та ліквідація.

Орієнтована на перегляд стратегічних пріоритетів розвитку, передбачає завершення діяльності в окремих попередньо обраних сферах господарювання, виключення тих напрямків, які не мають довгострокової перспективи.

- Стратегія реструктуризації.

Налаштована на зміну структури господарства регіону, виявлення нових перспективних напрямів господарської діяльності. Ефективна в більшій мірі лише за підтримки держави.

Ефективність реалізації стратегії економічного розвитку у великій мірі залежить від правильності її вибору.

Висновки. В результаті проведеного нами дослідження було розкрито сучасні тенденції побудови регіональної політики в Україні, представлено погляди науковців, які обстоюють активніше її впровадження в процес державотворення; окреслено межі впливу держави на самостійність регіонів та можливість використання місцевими адміністраціями власних стратегій розвитку. Нами зроблена спроба уточнити зміст поняття “стратегія”, під якою ми пропонуємо розуміти строго визначений, документально відображений напрям економічного розвитку, який передбачає постановку конкретних цілей росту, шляхів їх досягнення, та зорієнтований на значне покращення соціально-економічного статусу області в перспективі.

Запропоновано групування стратегій на базові та функціональні.

Література

1. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації. – Луцьк: Надстир’я, 2001.-528с.
2. Долішній М.І. Регіональна політика: методологія, методи, практика / М.І.Долішній, П.Ю.Беленький, В.Я.Бідак і ін. – Львів, 2001.-719с.
3. Економічна стратегія України // Перспективні дослідження. – 1999.- №3.–с.64
4. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка: Навч. посібник. – К.: Наукова думка, 1999.-343с.
5. Коломийчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001.-440с.
6. Концепція регіональної політики в Україні (проект). – Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 1994. – С.4

7. Кноглер М., Секарев О. Ринкова реформа і регіональна політика // Економіка України. – 1995. - №1. – С.65
8. Методические подходы к выбору стратегии устойчивого развития территории / Под ред. А.Г.Шанаря. – Днепропетровск, 1996
9. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації. – Луцьк: Надстир'я, 2000.-580с.
10. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: Инфра-М, 1997. – 496с.
11. Савченко В.Ф. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку: В 3-х кн. Кн.2. Регіон: Частина І. – К.: Знання, 1999. – 204 с.
12. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Україна в ХХІст.: концепція та моделі економічного розвитку. Щорічник наукових праць. - 2001.-Вип.23
13. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2000.-224с.
14. Markusen, Ann. Regions / The Economics and Politics of Territory. – Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield, 1987

Анотація.

Статтю присвячено питанням розгляду проблем соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах становлення ринкових відносин. Здійснено узагальнення принципових положень регіональної політики держави. Вказано на переваги використання стратегічного управління територією та запропоновано до практичного використання ряду стратегій економічного розвитку регіонів.

Аннотация.

В статье рассмотрены проблемы социально-экономического развития регионов Украины в условиях становления рыночных отношений. Обобщены принципиальные положения региональной политики государства. Выделены преимущества использования стратегического управления территорией и предлагается практически использовать ряд стратегий экономического развития регионов.

Annotation.

The article analyses the problems of socio-economic development of Ukrainian regions in the conditions of market relations formation. Principal propositions of the state regional policy have been summarized. The advantages of strategical territorial administration using have been pointed out and the number of strategies of the regional economic development have been proposed for practical use.

Рецензія

на статтю

Богашка Олександра Леонідовича

“Стратегічні перспективи регіональної економіки України”

З проголошенням незалежності України та переходом до ринкових відносин особливої ваги набув регіональний підхід у розвитку економіки держави. Значною мірою це зумовлено світовим процесом глобалізації та регіоналізації. Досвід розвинутих країн свідчить про переваги децентралізованої системи управління перед централізованою. Така система досить довгий час була основоположною в країнах колишнього СРСР та не довела своєї ефективності. Саме тому актуальним питанням сьогодення є створення сприятливих умов для самостійної економічної діяльності регіонів, забезпечення їх комплексного розвитку.

Стаття Богашка О.Л. розкриває одну із малодосліджених проблем – проблему перспектив регіональної економіки нашої країни. Автор статті розглядає проблеми соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах становлення ринкових відносин, здійснює узагальнення принципів положень регіональної політики держави, вказує на переваги використання стратегічного управління територією та запропоновано до практичного використання ряду стратегій економічного розвитку регіонів.

Зважаючи на високий науковий зміст статті, її відповідність вимогам ВАКУ, пропоную включити її до збірника наукових праць Академії праці та соціальних відносин.

Доктор економічних наук, професор

Музиченко А.С.

Заявка на участь у конференції

Прізвище Богашко
Ім'я Олександр
По-батькові Леонідович
Домашня адреса 20308 Черкаська область, м. Умань, а/с 802
Домашній телефон (04744) 3-07-09
Місце роботи Уманський державний педагогічний
університет імені П.Тичини, Аспірантура
Посада аспірант
Тема доповіді: “Стратегічні перспективи регіональної економіки України”
Обрана секція №1 “Місце України у світовій економіці. Глобалізація
економічних відносин та її вплив на економіку України”